

MAGYARÖRMÉNY TUDÁSTÁR

Jelen dokumentumot a Magyarörmény Tudástár ingyenes digitális könyvtárból töltötték le. A pontos felhasználási jogokat kérjük nézze meg a honlapon!

www.MagyarormenyTudastar.hu

ERDÉLYI
ÖRMEÉNY
GYÖKEREK
FÜZETEK

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület által kiadott újság 1997 óta mutatja be a magyarországi és erdélyi magyarörmények közösségét.

Letölthető a www.eogyke.hu/Fuzetek oldalról.

„Multikulti Budapest” – Nemzetiségi kultúrák a 135. éve egyesített fővárosban...

...rendezvénysorozat keretében április 19-én került sor az *örmény napra* a Budapesti Művelődési Központban.

Délelőtt 10, és délután 2 órakor városismereti séta keretében idegenvezetők kíséretében, örmény emlékek nyo-

mában kilenc csoport, kb. hatvan fő látogatta

meg az örmény katolikus templomot (XI. Orlay u. 6.) és hallgatta meg *Wertán Kin-ga* és *Zakariás Antal Dirán* ismertetőjét. A résztvevők emléklapot kaptak a főváros örmény emlékhelyeiről, amelynek anyagát *dr. Kelemenné Csíkszentgyörgyi-Ficzus Margit, Szücs Enikő, dr. Issekutz Sarolta* és *Zakariás Enikő* gyűjtötte össze, s amelyet lapszámainkban folytatásokban meg is jelentettünk.

14 órától örmény filmeket vetítettünk a Művész teremben, melynek során az *Örmény Genocídium* és *Az Erzsébetvárosi örmény búcsú Erdélyben* c. dokumentumfilmek, valamint a *Pandzsuni, a jótevő* c. szatirikus játékfilm került vetítésre.

17 órakor *A XX. század első népirtása* c. dokumentumfotó kiállítást az Örmény Genocídium 94. évfordulója alkalmából *Kiss Gábor*, a BMK Koordinációs Osztály vezetője nyitotta meg, aki köszönetét fejezte ki a Fővárosi Örmény Önkormányzatnak és az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesületnek, hogy felhívásukra elsőként csatlakoztak a programhoz. *Dr. Issekutz Sarolta* ismertette az örmények elleni népirtás történelmi okait és követ-

Flórián Antal színművész

kezményeit, amely a korábban közel 3 milliós örmény kisebbség majd teljes megsemmisítését eredményezte. A hallgatóság, – akik között elvétve volt csak örmény származású –, nagy megdöbbenéssel hallgatta az előadást, majd több kérdést intéztek az előadóhoz: „miért nem tudnak erről, miért

nem hallható és olvasható erről még ma sem?” A döbbenetes képsorok, a statisztikák magukért beszéltek. Az emlékkiállítás

– ugyanúgy, mint az április 6-án a Weiner Leó Zenei Szakközépiskolában megnyitott Örmény Genocídium kiállítás – máris elérte célját. Egyre többen, köztük fiatalok ismerik meg a történelmi tényeket és igénylik, hogy minél többet halljanak ezen „elhallgatott népirtásról”.

A kiállítás megnyitón *Flórián Antal* színművész megrázó visszaválatai a halk és bánatos duduk zene kíséretében az emlékezést igazán meghitté tette.

18 órakor kezdődött az *Örmény sors – barangolás térben és időben* c. pódiumműsor *Kátainé Szilvay Ingrid* és *Flórián Antal* színművész közreműködésével, *dr. Issekutz Sarolta* előadásában. A másfél-órás műsor során – hangulatos színpadi rendezésben ismerhette meg a hallgatóság mindazt, amit az örménységről tudni illik. Az első részben a közel 6000 éves örmény történelmet, Örményország földrajzi elhelyezkedését, az örmény nyelv ismérveit, az örmény egyház kialakulását és az örmény liturgiát ismerhették meg. A második rész-

ben pedig az erdélyi örmény diaszpóra kialakulásának előzményeit, a betelepedést és az aranykort Erdélyben, a magyarországi diaszpóra létrejöttét, az örmény hírességeket, valamint az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület tevékenységét, programjait, kiadványait és kulturális misszióját az örmény kultúra terjesztése, megismer-tetése érdekében. Az egyes részek között örmény és magyarörmény megzenésített versek, valamint miniatűrök zongorán hangzottak el. Az előadásokat vetített képsorok tették látványossá, meglevenítve a hallottakat: csodálatos örmény templom és tájfestőkkel, az örmény kultúra legkülönbö-

zőbb ágának bemutatásával (népművészet, kódexművészet, stb.). Befejezőképpen bemutattuk a 2. Örmény Kultúra Hete rendezvénysorozatról készült dokumentumfilmet, melyet *dr. Issekutz Sarolta* rendezett.

Az örmény népviseletbe öltözött előadók produkciója nagy sikert aratott.

Az est befejezéseként örmény *Marlenka* és erdélyi örmény *Túrós béles* sütemények kóstolójára került sor egy kis vörösbőr kíséretében.

Szép és tartalmas nap volt. Sikertől ismét sok embert „megfertőzni” az örmény kultúrával.

I. S.

Örmény vonatkozású emlékhelyek Budapesten

Az összeállítást készítette: *Dr. Kelemenné Csíkszentgyörgyi-Ficzus Margit, Szücs Enikő, dr. Issekutz Sarolta* és *Zakariás Enikő*

I. kerület

A hazánkban élő örmény gyökerűek csaknem 100%-ban erdélyi örmények.

I. Apafi Mihály erdélyi fejedelem fogadta be az 1670-es évektől az ide menekült örmény kereskedőket és iparosokat, akik Erdélyben eleinte zárt kolóniákban éltek, de az idők folyamán keveredve a magyar lakossággal, az örmény nyelvüket ugyan elvesztették, de az identitásuk megőrizték, s ma is őrzik kultúrájukat, hagyományait, mellyel az egyetemes magyar kultúrát gazdagítják. Az évszázadok során bebizonyították, hogy a legjobbak tulajdonságaival rendelkeznek: értelem, vitézség, erő. A Trianoni békediktátum után sok magyarral együtt, közülük is sokan a mai Magyarországra menekültek. A jelenleg hazánkban élő örmény gyökerűek létszáma mintegy 15-20 ezer fő.

Sétánkat a *Tóth Árpád sétányon*, a *Had-történelmi Múzeum* kertjében kezdjük, ahol többek között a tizenhárom aradi vértanú

szobra is áll. Ezek között két örmény-magyar családból származó hős emlékének adózunk: *Kiss Ernő* honvéd tábornok és *Lázár Vilmos* honvéd ezredes szobránál.

Kiss Ernő honvéd tábornok

Temesvárott született 1799-ben, dúsgazdag nagybirtokos örmény nemesi családból. Az erzsébetvárosi *Kiss-család* 1760-ban nyert nemességet *Mária Teréziától*. *Kiss Izsák* (*Kiss Ernő* nagyapja) a kincstárnak tett szolgálatai révén, 1782-ben szerezte meg királyi adomány útján a szép és terjedelmes ittebei és eleméri uradalmat Torontál vármegyében, és az ittebei és eleméri előnevet.

Kiss Ernő már serdülő ifjú korában katonának állt be. Pályáját a huszároknál kezdte, majd őrnagyságig a dzsidasoknál, s mint alezredes ismét a huszárok között szolgált. Az osztrák hadseregben az ott uralkodó szellemtől és szokásoktól teljesen áthatva minden ízében katona volt, de emellett magyar nemzeti érzelmében tántorítha-

tatlan, áldozatkész hazafi is maradt. Ezt a haza oltárára letett, nagy tömegű ezüstnémmű odaajándékozásával is tanúsította.

A Hannover-i huszárezred parancsnokaként a Kikinda-vidéki rác lázadást, majd a csajkáskerületi rác felkelést fékezte meg. Ezután visszament a Bánságba, s Nagybecskerekben látta el a Fehér-templomig nyúló védvonal főparancsnokságát.

Legnagyobb fegyverténye Perlasz bevétele volt 1848. szeptember 2-án. 1849. január 3-án eredménytelenül küzdött Pancsován *Knyityanmin* ellen, ezért a kormány Debrecenbe rendelte parancsnoknak, és helyét *Damjanich* foglalta el. Miután rendkívül bőkezű volt, szívesen adott kölcsönöket tisztársainak. Egyik adója akkori parancsnoka, Haynau altábornagy. Az első között kezdi meg a küzdelmet a délvidéki szerb felkelők

XV. kerület

ellen, Nagysándor József, szolgálton kívüli huszár kapitány (későbbi vértanú-társa) az ő felszólítására fog fegyvert. Sikeresen harcol, leveri a Kikinda vidéki szerb mozgalmat, 1848 szeptemberében elfoglalja a szerbek perlaszi táborát, októberben, a honvédseregben elsőként lesz tábornok, ő a bánáti hadtest vezére. Nagyvonalú, gondos parancsnok, legénységét kitűnően látja el saját vagyonából, hozzájárul élelmezési és felszerelési költségeikhez.

1849 elejétől nem vesz részt a hadműveletekben, altábornagyi rangban az Országos Főhadparancsnokság vezetője.

A világosi fegyverletétel után régi katonatársa, *Haynau* segítségével megmenthette volna életét, de egyenes jelleme nem tudta

elviselni, hogy vezérkari társaitól hűtlenül elszakadjon. Így ő is, mint a forradalmi kormány által kinevezett altábornagy, az aradi Golgotán fejezte be nemes életét.

Mivel a császári sereg ellen fegyveresen nem harcolt „csak” golyó általi halálra ítélik. Tetemét a kivégzést követő második napon ásta ki tisztiszolgája, hat hétig hamis sírfelirattal nyugodott az aradi temetőben, majd tizenhat évig Katalinfalván volt eltemetve, végül maradványait 1872. október 6-án átszállították Alsóelemérre (Szerbia) – mai nevén Elemir, – az általa építtetett Szent Ágoston tiszteletére felszentelt római katolikus templom oltára alatti családi sírboltba.

Kivégzésekor nem engedte a szemét bekötni. „Szegény hazám! Isten büntesse meg hóhéraitkat!” – kiáltotta a sortűz eldördülése előtt. A lövések csak megsebeztek, ekkor egyesek szerint így szólt: „Hát énrólam elfeledtek?” Mások úgy emlékeznek, hogy saját maga vezényelt újra tüzet a megzavarodott kivégzőosztagnak. Egy altiszt közvetlen közlelől lötte agyon.

A hős aradi vértanú emlékére a nagybecskereki hölgyek 1906-ban a város főterén szobrot állítottak. (*Radnai Béla* műve), azonban az impériumváltás után a szerbek azt megsemmisítették. A szobor feje megmenekült, jelenleg a Nagybecskereki Múzeumban látható.

Budapesten a IV., V., XV., XVIII. és XX. kerületben, a róla elnevezett utcák őrzi emlékét, valamint a XV. és XVIII. kerületben emléktábla. Folytatjuk

Ferencz Zsolt

Utcai felvonuláson mutatkoztak be a táncosok

Egyre népszerűbb a Szamosújvári Néptáncfesztivál

Tizennégy év után először fogadta vendégeit szabadtéren a Téka Művelődési Alapítvány által hétvégén szervezett Szamosújvári Néptáncfesztivál. A szórakozás mindenki számára garantált volt: a nagyobbakat táncbemutató és kézműves vásár, a kisebbeket pedig kézműves foglalkozások és játszóház várta a főtéren. A szamosújvári kürtőskalácsosoknak is jócskán volt dolguk, hiszen a jelenlévők többsége az ő standjukat is nagy előszeretettel látogatta. A kétnapos rendezvény egyik legszínvonalasabb programpontjára, a 17 táncsoport délelőtti és délutáni táncbemutatójára nemcsak a helyiek, de a környékbeli települések lakói is ellátogattak, hogy a szamosújvári, széki, dési és kolozsvári együttesek előadása mellett a magyarországi csoportok produkcióit is megtekinthessék. A programok lebonyolítását a Norvég Civil Alap, Kolozs Megye Tanácsa, a Szamosújvári Polgármesteri Hivatal, illetve a Nemzeti Kulturális Alap Népművészeti Szakmai Kollégiuma támogatta.

Az 1993-ban alakult Téka Művelődési Alapítvány a szamosújvári és az északmezőségi közművelődés és oktatás szolgálatát, közösségfejlesztést tűzte ki célul. Több intézményt foglal magába, így a Téka Művelődési Központot, a Mezőségi Téka Szórványkollégiumot, a Mezőségi Néprajzi Múzeumot, a feketelaki Mező-ségi Táboroközpontot, illetve a Feketelaki Tájézatot is.

A Téka megalakulásának első éveiben az alapítvány tagjai táncegyüttest is létrehozottak, amelynek népszerűségét mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy már ak-

A helybeli gyerekek szívesen bekapcsolódtak a kézműves foglalkozásokba

koriban több meghívást kaptak különböző rendezvényekre.

14 évvel ezelőtt, 1996-ban fogalmazódott meg az az ötlet, hogy a szamosújvári (először Kenderkőc, majd Kalácsa névre hallgató) néptáncsoport tagjai is visszahívják mindazokat, akik vendégül látták őket; így tervezték el, hogy ők is szervezzenek egy találkozót. A Szamosújvárra érkező együttesek másoknak is elhíresztelték, hogy milyen jó hangulat fogadta őket a városban, így egyre több táncsoport érkezett ide. – Az első találkozók alkalmával nem a szakmai színvonalon volt a fő hangsúly, barátainkat inkább az itteni bensőséges közösségi hangulat és a két napon át tartó bulizás fogta meg. A vendégeket a helyi néptáncsoport tagjai fogadták, másfajta támogatásban akkor még nem volt részünk – mondta lapunknak *Balázs Bécsi Attila*, a Téka Alapítvány elnöke. Idővel egyre több együttes szeretett volna Szamosújvárra jönni, így az alapítvány munkatársai elkezdtek módszeresen is megtervezni a rendezvényeket, és a pályázatok függvényében sikertült kiszélesí-

Dr. Sasvári László

Örmény festő – görög kiállításon

A füzetek áprilisi számában olvashattunk gróf *Nákó Kálmán* és *Gyertyánffy Berta* romantikus házasságáról. Ugyancsak április hónap elején kiállítás nyílt a Budapesti Történeti Múzeumban a XVII–XIX. században Magyarországon élt görögökről, s a kiállítást terjedelmes katalógus ismerteti. Ebben olvasható Bellák Sándor tanulmánya: „*Görög festők a 19. századi Pest-Budán*”. És szerepel itt két kép is, („Cigánylány” és „Spirka cigánylány” címeikkel, mindkettő a Magyar Nemzeti Galéria tulajdona.) *Nákó Berta*, azaz *Gyertyánffy Berta* (1819–1882) alkotásai. A férje

után kapta a *Nákó* nevet és sorolták be a görög festők közé, jóllehet örmény származású volt. (A képek cigánytémáját a kor romantikus szemlélete ihlette, de munkássága ettől tágabb volt!) Az említett tanulmány jegyzeteiből megtudjuk, hogy *Nákó Berta* neve nem ismeretlen a régebbi időkben sem. Sőt rendeztek kiállítást a képeiből, melyről 1906-ban album is jelent meg Hamvay Ödön szerkesztésében: „*Gróf Nákó Sándor által a gróf Nákó Kálmánné festményeiből rendezett jótékony-célú kiállítás emlékalbuma. Bp. é. n.*” (1906). Érdemes volna a festőnővel újólag is foglalkozni.

Egyházi Hírlevél

Szép ünnepünk estéjén először is hálásan köszönöm mindenkinek, aki segített az ünnepet megszervezni. Köszönöm a sok munkát, amelyet a múzeum leltározásában, a helységek rendbetételében és az újrendezésben végeztek, illetve köszönöm a sok anyagi támogatást is.

Szeretettel hívunk mindenkit, tekintse meg a kiállítást! Nyáron a vasárnapi Szentmisékhez kötődően van lehetőség a gyűjtemény megtekintésére. Vasárnapi Szentmiséink:

Július 5-én és 19-én, mivel táborba indulok vasárnap délután, a Szentmise elmarad. (A nyári időszakban a szokottnál is nehezebb helyettest találni.)

Július 12-én és 26-án magyar nyelvű liturgia lesz.

Augusztusban jelen állás szerint minden vasárnap lesz Szentmisénk.

Szeretettel hívom az örmény katolikus híveket is a Nagytétényi Templom búcsújára, augusztus 15-ére. Az ünnepi Szentmise 18.30-kor kezdődik. (1225 Nagytétényi út 286. 33-as autóbusz)

Kívánok mindenkinek áldott szép nyarat, szép élményeket, feltöltődést!
2009. 06. 20. Világosító szent Gergely ünnepén

Fülöp Ákos
adminisztrátor

Örmény vonatkozású emlékhelyek Budapesten

(2. rész)

Az összeállítást készítette: Dr. Kelemenné Csíkszentgyörgyi-Ficzus Margit, Szücs Enikő, dr. Issekutz Sarolta és Zakariás Enikő

I. kerület

Lázár Vilmos honvéd ezredes, aradi vértanú (Nagybecskerek, 1815 – Arad, 1849)

Örmény nemesi családban született.

Fiatalon katonai szolgálatba lépett: A császári és királyi hadseregben 1834-től 1844-ig szolgált, a 34. gyalogezred hadnagyaként szerelt le.

A katonaság kötelékéből kilépve, viszsza vonult a polgári életbe. Zempléni birtokán gazdálkodott 1848-ig.

Polgári pályafutás után (főpénztáros az Első Magyar Központi Vasútnál) 1848-ban jelentkezik a 39. honvédszászlóaljnál, ahol főhadnagyi rangot kap. Miután kiváló képességű parancsnok, gyorsan emelkedik a ranglétrán. Először százados az 1. utászezredben, 1849 februárjától utászkarai őrnagy. Áprilisban a Zemplénben állomásozó csapatok parancsnoka, június közepétől hadosztályparancsnok, július 16-tól alezredes, július végétől a 9. hadtest parancsnoka.

Legjelentősebb haditetteit a Felvidék védelmében hajtja végre, de részese az utolsó, vesztes temesvári ütközetnek is. Ezredessé Bem nevezi ki a csata után.

A 9. hadtest maradványai Lugosnál, augusztus 19-én teszik le a fegyvert, *Lázár* törzstiszt letére a tábormokkal együtt áll a bíróság elé. Kötél általi halálra ítélik, de tekintettel arra, hogy a császári hadseregnek adta meg magát, és mivel csak a szabadságharc utolsó napjaiban lett ezredes, Haynau az ítéletet „kegyelemből” főbelövésre változtatta.

Földi maradványait – hosszas keresés után – 1913-ban találták meg az aradi vár sáncában. Végső nyughelyet ő is az emlékoszlop sírboltjában lelt.

Kivégzése előtti éjjel írta a feleségének: „Adj gyermekeink mindegyikének, ha kilép a világba, egy emléket tőlem – jeleül annak, hogy az, aki becsületesen és tisztán élte egész életét – nyugodtan képes meghalni, ha ártatlanul is, mint én.” Aradi fogságában írt emlékirata Matolai Etele: „Visszaemlékezéseim honvéd életemre” c. művének a függeléke.

Budapesten a IV. és XXI. kerületben neveztek el róla utcát.

Továbbmenve, az Úri utca elején találjuk a Lukács Miklós lakhelyét jelző emléktáblát.

Lukács Miklós karmester, operaigazgató 1905. 02.04.–1986.11.01.

Báró Lukács Miklós Gyulán született. Apja Dr. Lukács György politikus, vallás- és közoktatási miniszter, Békés vm. és Hódmezővásárhely szabad királyi város főispánja, országgyűlési képviselő volt (1865–1950 Farkasrét). A család 1912-ben kapott bárói címet.

Tanulmányait Lipcsében és Berlinben végezte. Tanárai közé tartozott többek között Arthur Schnabel és Paul Hindemith. Több német városban karmesterkedett, majd 1943-tól a budapesti Operaház karmestere. 1944-ben néhány hónapig az Operaház igazgatója. Tanított a Zeneakadémián, és zenekarvezető karnagya a MÁV Szimfonikus zenekarnak. 1966-tól nyugalomba vonulásáig, 1978-ig ismét az Operaház igazgató-

ja. Opera és hangverseny dirigensként rendszeresen lépett fel külföldön is. Széles repertoárjában megkülönböztetett szerepet kaptak Brahms, Beethoven, Bartók és Kodály szimfonikus művei. Emlékezetes Wagner (Nibelung – tetralógia), Verdi és Richard Strauss előadásokat vezényelt. Számos XX. Századi operát mutatott be: Petrovics Emil: Bűn és bűnhődés (1969), Alban Berg: Lulu (1973), Durkó Zsolt: Mózes (1977). Munkásságáért számos elismerésben részesült, 1956-ban Érdemes Művész címet, 1973-ban Kossuth-díjat, 1978-ban Kiváló Művész címet kapott, 1985-ben 80. születésnapja alkalmából a Magyar Népköztársaság Zászlórendje kitüntetését vehette át. 1986-ban halt meg Budapesten, a Farkasréti temetőben nyugszik.

*

A Batthyány tér és a Lánchíd között a Duna partra nyílik a Szilágyi Dezső tér, melynek névadója szintén örmény gyökerű erdélyi magyar. Megjegyezzük, hogy a téren lévő szép református templom lelkészi hivatalában kötött házasságot Ady Endre Boncza Bertával. Dr. Szilágyi Dezső politikus, igazságügyi miniszter, egyetemi tanár 1840-ben született Nagyváradon. Édesanyja az erdélyi örmény származású nemes Lukács Anna. Apja jogász volt, így ő is, követve a családi hagyományt, jogi pályára lépett. Tanulmányait Bécsben és Pesten végezte, majd, mint ügyvéd és újságíró tevékenykedett. 1867-ben az igazságügy-minisztérium titkára. 1870-71-ben Nagy Britanniában tanulmányozta a parlamenti és jogi intézményeket. 1872-ben miniszteri osztálytanácsos és 1874-ig tagja a ko-

difikáló bizottságnak. 1874-89 között a büntetőjog és a politika rendes tanára a pesti egyetemen.

Politikusi pályafutása 1871-ben kezdődött, amikor Gyulaféhegyvár képviselői mandátumot szerzett. 1878-ig a Deák párt, majd a Szabadelvű Párt tagja. 1878 és 1886 között a Mérsékelt Ellenzék vezető politikusa. 1889-ben visszatért a kormánypártba, melynek 1898 végéig tagja maradt.

1889 és 1895 között igazságügyi miniszter a Tisza-, Szapáry-, és a Wekerle-kormányokban. 1895-ben megválasztották a képviselőház elnökének.

Tagja volt a főváros törvényhatósági bizottságának.

Jelentős közéleti szerepet vállalt egyházi téren is. 1876-tól a dunamelléki református egyházkerület világi főjegyzője. 1885-től a FELSŐ BARANYA egyházmegye gondnoka. 1898-tól a Dunamelléki Református Egyházkerület főgondnoka.

1897-től a Magyar Tudományos Akadémia tiszteletbeli tagja.

Minisztersége idején, 1894-ben fogadták el a házassági jogról, a gyermekek válásáról és az állami anyakönyvezésről (polgári házasság) rendelkező törvényeket. Ez rendezte az állam és az egyház viszonyát és lehetővé tette a hiteles anyakönyvi adatszolgáltatást. Nevéhez fűződik a Bűnvádi perrendtartás, az esküdt-széki bírászkodás, az örökösödési eljárás a magánjogban, a közigazgatási bíróság, valamint a képviselő választások feletti kúriai bírászkodás bevezetése is.

Tevékeny élete 1901. 07. 31-én ért véget Budapesten.

Bronz mellszobra a Budapesti Ügyvédi Kamara (V. ker. Szalai u. 7.) székházában, a díszterem előtt látható.

Folytatjuk

Pavlov Boris

Eleméri nemesség

(6. rész)

Egy hét után az újonnan érkezett német családok számára misét szolgáltattak a helyi templomban, hogy megáldják őket, Elemér új lakosait. A misén részt vett Issekutz Mária is.

A Karlsbadból érkező levelekből az derült ki, hogy Ágoston állapota jelentősen javult. Európa több ismert személyiségevel ismerkedett meg, új tapasztalato-kat szerzett a modern gazdálkodást illetően, néhány birtok meglátogatásával.

Különösen annak örült, hogy látta az új gőzbágot is munka közben a közeli kikötő építésénél, amelyből egynek a megvásárlására szerződést is kötött.

1801 ősze kiváló termést hozott valamennyi gabonánál. Rendkívül jól termett a szőlőskert is. A kastély borpincéjében lévő nagy hordók megteltek borral.

Karlszteni főpincérnek rengeteg munkája volt. A tiszai kikötő felé számtalan kocsis indult megrakva búzával és kukoricával. Reggeltől estig a falu népe talpon volt. Idő előtti hazaérkezésével Ágoston is kivette részét a munka szervezésében és elvégzésében is.

Időközben a kastélyban tartózkodott egy utazó festőművész Ausztriából, aki Kiss Gergely és Mária portréit festette meg. Sajnos a festő neve ismeretlen, de több festménye-portréja díszítette a kastély falait, többek között a Kiss családról is. Egy időben a Kiss családnál vendégeskedett Issekutz Mária három leánytestvére is, ugyanis Mária születésnapját ünnepelték. Férjeik nélkül, de a gyerekekkel érkeztek és nagy boldogsággal töltötték meg a kastélyt. Különösen a gyermekszobában volt nagy élet. A középpontban Ernő volt, mindenki körülötte forgolódott.

Az általános örömmámorban Ágoston a torontáli sakkverseny szervezésén szorgoskodott. Ezt a jelentős rendezvényt decemberre tervezték a kastélyban. Mint kiemelkedő sakkmeister, Ágoston volt az alelnök, és emiatt az ő feladata volt verseny kifogástalan megszervezése. A korabeli híradásokból csak annyit lehetett megtudni, hogy 1801. december elején zajlott le a verseny.

Az első hópelyhek a tél közeledését jelezték. Mindenhol érződött a karácsony előtti ünnepi hangulat. Mária és Anna visszatértek Budapestről sok-sok ajándékkal. A fogadóteremben a fenyőfa alatt helyezték el a gyerekeknek és felnőtteknek szánt ajándékokat. Nem maradt ki a személyzet sem, mindenki kapott ajándékot.

Karácsony másnapján Anna, Vendling kíséretében meglátogatta Elemér német lakta területét és ajándékokat osztott szét. Ugyanezt tette a szerb karácsony alkalmával, a szerb lakta részen, január 6-án. Már 1802-t írtak, amikor egy váratlan esemény zavarta fel Elemér lakosait. A falu pravoszláv vallású szerb lakosságát egy farkascsoport támadta meg, amikor a Tisza felé indultak, hogy szerb szokás szerint tölgyfaágakat (badnjak) gyűjtsenek. Fejszékkel védekeztek a szánokban utazók, de nem minden szán-nak sikerült elmenekülnie. Egy lófogatú szánnak nem sikerült elmenekülnie a megvadult farkasok elől. A becskeréki vadászok hajlóvadászatot rendeztek utánuk, azonban sikertelenül, ugyanis a farkasok átkeltek Bácskába a befagyott Tiszán. Mindenek ellenére az élet folyt tovább. 1802. február közepén nagy iparosvásárt

gyar haza, – az ide gyökerezett örmények második otthona – iránti ragaszkodás. A munkaszolgálatos katonák helyzetével kapcsolatosan nem beszélhetünk etnikai diszkriminációról, ez általános jellegű volt a jómódú (kulákoknak nevezett) és politi-kailag nem megbízható szülők gyerekeivel szemben. Sajnos ebbe a kategóriába, anya-gi helyzetük miatt, az örményszármazású magyar szülők gyerekei majdnem 100 %-ban beleestek, míg a hasonló helyzet-ben lévő ifjaknál ez 8–10 % volt. Számítalan leírásból tudjuk, hogy a tizenhe-tedik–tizennyolcadik században Moldován keresztül Erdélyben letelepedett örmény családok (iparosok, kereskedők) mind jómódú emberek voltak, a szegényebbek nem bírták volna fizetni a vándorlás óriási költségeit. Sóvidéken a második világháború után nyolc–tíz örményszármazású magyar család élt, ezek közül három Szenkovits család Szovátán, két Szenkovits és egy Szálasy család Korondon. Lévnén kereskedők, kivétel nélkül mindannyiuk kizsákmányolónak, „KULÁK”-nak lettek bélyegezve. Ezekben az években, az osztályharc dühöngő korszakában, három Szenkovits családnak (egy Szovátán, kettő Korondon) és a korondi Szálasy családnak voltak katonaköteles gyermekei. Éspedig: – Szenkovits Antalnak három, Szenkovits Jánosnak és Szenkovits Lajosnak egy – egy, Szálasy Ferencnek kettő, ezek közül Szenkovits

Lajos gyerekének, Jenőnek volt szeren-cséje és rendes katonaságot viselt. Amint az előbbiekből is kitűnik, a Korondon született katonaköteles örmény-származású magyar fiatal emberek mind-egyike munkatáborokban katonáskodott. Egy ifjú orosz fogságban két évig, öt fiatal pedig munkaszolgálaton az országban 3–3 évig. Dolgoztunk építőtelepeken, a Duna–Fe-kete-tenger csatornánál, bányákban, mezőgazdaságban, vasúti és fafeldolgozó munkatelepeken. Ha valamelyik kollégám panaszkodott, megkérdeztem, tudod-e mi van felírva a gyergyószentmiklósi örmény temető kapujára? „NE SIRJ”. A megaláztatásokról, melyek többé-kevésbé mindannyiunkat értek, úgy a munkatelepeken, mint otthonainkban, rengeteget lehetne írni, jelentek is meg ilyen tárgyú munkák. Egy ilyen eset történt testvérbátyámmal, Szálasy Jánossal, aki a Duna–Fekete-tenger csatornánál dolgozott három évet. 1952 tavaszán néhány napi szabadságot kapott. Vonattal érkezett Parajdra az éjszakai órákban, gyalog folytatta az utat haza, Korondra. Éjjel két óra körül megérkezett a szülői házhoz, bekopogott az ablakon: „Anyukám, Anyukám!” – mire egy felbőszült milicistafej (rendőr) jelent meg az ablakban, összeszidta a „bűdös kulákiókat” és elküldte melegebb éghajlatra.

Folytatjuk

Örmény vonatkozású emlékhelyek Budapesten

(3. rész)

*Az összeállítást készítette: Dr. Kelemenné Csíkszentgyörgyi-Ficzus Margit,
Szücs Enikő, dr. Issekutz Sarolta és Zakariás Enikő*

II. kerület

Ady Endre emléktábla, dombormúval
Lövőház u. 13. szám alatt.

ADY ENDRE: A magyar Pimodán 2.

„Anyai ágon nagy sorig kálvinista pap és tanító az ősom, de Gáboriánoknak hívják

őket, s ez gyanús: ezek nem ezeréves magyarok, ezeket nagyobb nyugtalan-ság hozta el erre, mint az ősmagyar lovasokat. Van is egy tradíció a különös, kenetes foglalkozásokat űző s éppen nem kenetes famíliában, hogy mielőtt Kálvin hite eljött volna Magyarországra, a Gáboriánok örmények és pápisták voltak.

A Gáboriánok nyugtalan emberek voltak valamennyien...”
(Örmények Magyar írók az örmény városokról, az örmény emberekről Noran Kiadó Kft. 2008)

Ady Endre költő, író (Érmindszent, 1877 – Budapest, 1919)

A magyar líra huszadik századi forradalmi megújulásának elindítója, vezéralakja, a század és az egész magyar irodalom egyik legnagyobb költője. Az Ady-család a Szilágyság egyik legrégebbi családjából, a terjedelmes Gut-Keled nemzetségből való. Anyai ágon a költő őseit Gáboriánoknak hívták, akik erdélyi örmények és pápisták voltak.

Ady jogi tanulmányokat folytat, közben különböző debreceni lapok külső és belső munkatársa, versei, tárcái, kritikái jelennek meg a debreceni újságokban. 1899-ben szakít a jogi pályával és újságíró, író lesz. Igen nagy hatással van rá a nagyváradi radikális polgárság műveltsége és szelleme. Nagyváradon ismerkedik meg a szabadkőművességgel, amelynek nemcsak híve, haladó szerepének, jelentőségének felismerője, hanem később bírálója is.

1904-ben Franciaországba megy, a Budapesti Hírlapnak és a Budapesti Naplónak hazaküldött tudósításaiban a fény városáról, a modern világ vonzásáról és lehetőségeiről, a műveltség

világcentrumáról ír. Számára Párizs az 1789-es francia forradalom és a modern költészet szülőföldje.

Hazatérése után a magyar irodalom központi alakjaként, az 1908-ban megalakuló Nyugat főmunkatársa és némiképp eszmei irányítója is lesz.

1909-ben a kolozsvári idegklinikán kezelik. 1915-ben házasságot köt Boncza Bertával (Csinszkával) az I. ker. Szilágyi Dezső téri református egyházközség lelkészénél. A háború utolsó éveiben a Pesti Napló munkatársaként publikál. Súlyosbodó betegsége és a világesemények egyaránt gyötrik.

1917-ben Budapestre költözik. Utolsó verseit halálos betegnek írja. A Vörösmarty Akadémia alakuló ülésén elnökké választják, de ő már csak dadogva tud szólni a döbbenet ünneplőkhöz. 1918. december elején tüdőgyulladás támadja meg és a leromlott, beteg szervezete néhány hét múlva felmondja a szolgálatot. A nemzet halottjaként temetik a Magyar Nemzeti Múzeum előcsarnokából.

Ady költői forradalma két táborra osztotta az irodalmat, választóvizet jelentett a magyar irodalmi életben. Lírája a legtisztább régi magyar nyelvből táplálkozik, nyelvteremtő és formaalkotó képzelete igen sokkal gazdagította költészetünket, köznyelvünket.

Budapesten szobra a VI. ker. Liszt Ferenc téren található, Ady Endre emléktábla és múzeum – Veress Pálné u. 4-6. (vas. 10-12-ig nyitva) alatt, valamint a **II., III., IV., XV., XVII., XVIII., XIX., XX., XXI. és XXII. kerületben neveztek el róla utat és utcát.**

Folytatjuk

Ausztria elvesztette területének java részét. A hadi kudarc után Ausztria nem hajtotta végre a tervezett reformokat (privilegiumok a papság és nemesség számára, a feudalizmus beszüntetése és néhány reform az adminisztráció terén). Azaz a Habsburg monarchia megőrizte korábbi felépítését, berendezését.

A jelenlévő nemesség a fejlemények is-

meretében, leginkább helyzetük stabilitása céljából levelet intézett a bécsi udvarhoz, melyben anyagi támo-

gatást és szükség esetén csapatok küldésére tesz ajánlatot a meglévő rendszer megvédése céljából.

A díszbéd után a jelenlévő nemesség a Torontál vármegyei lóversenyt nézte végig, majd jó hangulatban elhagyták Elemért.

Szalkai Bernárd szerzetes írásában ezt írja: „1810. július 17-én befejeződött a magas rangú személyek látogatása, amit Isten kegyelmének köszönhetünk. Minden jóérzésű személy jó és kellemes utat kíván nekik”.

Időközben a kastély élete a megszokott menetrendben folyt. Löwent az állami ügyek nagyon lefoglalták, a kastély gondjairól Napholc gondoskodott. Szigorúsága és energikus természete ellenére Napholc tekintélyét beosztottjai elismerték. Szigorú volt, amikor a legkisebb kötelezettségmulasztást tapasztalta, de adakozó és belátó volt az emberek bajai-gondjaival szemben. A nagybirtok minden zugába eljutott, átlátta és közben tartotta a birtokkal kapcsolatos valamennyi feladatot. Mint példás katolikus és erkölcsös ember, sokat foglalkozott a családok megerősítése terén, az árvákkal és az elvált személyekkel külön foglal-

kozott. Arról is híres volt, hogy amíg a hivatalát ellátja, beleegyezése nélkül nem lehetett házasságot bontani. Megboldogult Anna gyerekeit határta-lanul szeretete, minden kívánságukat teljesítette. Az idősebb gyermek, Gergely betöltötte 15., Mária 13., Ernő pedig 11. életévét. Stajner József bécsi zenepedagógus hatására Gergely széles körű zenei ne-

...Ernőt a korzikai hadvezér, Napóleon vonzotta, és sokat álmodozott róla.

velésben részesült és már 12 éves korában koncerteken vett részt Temesváron, Budapesten, Bécsben és

Pozsonyban is. Kortársai elmondása szerint értékes hegedűjét nagyapjától, Kiss Izsáktól örökölte, de gyenge egészségéért sokat aggódtak szülei. Testvére Mária nagyon szenzibilis volt. Mindig félrehúzódo és szerény volt, reagált minden gorombaságra. Kitűnő hangja volt és gyakran vett részt bátyja hangversenyében. Emellett elismert személy volt a gyerekek és a személyzet számára is. 13-ik évében szép leánnyá fejlődött és nagyon hasonlított Ágostonra, az édesapjára.

A kis Ernő sokban eltért testvéreitől. Amellett, hogy muzikális volt (zon-gorán játszott), kerülte a fellépéseket, amelyeken rendszeresen jelen voltak Anna és Leven is. Sokat olvasott és órákig hallgatta a jelenlévő vendégek meséit a háborúkról és csatákról. Napóleont hősnak képzelte mint a mesékben, amelyről sokat olvasott és mesélt Laura dadája. Nem tudta megérteni, hogy az öreg és szimpatikus Klausten, nyugalmazott bécsi hadnagy, Napóleon nevé hallva miért izgatta fel magát. De Ernőt a korzikai hadvezér, Napóleon vonzotta, és sokat álmodozott róla.

Folytatjuk

Örmény vonatkozású emlékhelyek Budapesten

(5. rész)

Az összeállítást készítette: Dr. Kelemenné Csíkszentgyörgyi-Ficzus Margit, Szücs Enikő, dr. Issekutz Sarolta és Zakariás Enikő

V. kerület

Örmény Kőkereszt – Khacskar

Március 15. tér Dunapart

Az emlékművet 2000-ben az Országos Örmény Önkormányzat állította fel. A Haghpati kolostorban 1220-ban felállított, sztélébe foglalt kőkereszt másolata, mészkő. Az elhelyezés terveit Vadász György készítette.

A Khacskar – Kőkereszt, az emlékezés kövének is nevezik. Síremlékként, nevezetes ünnep emlékköveként is ismerjük, de állították fogadalom emlékére is.

Ady Endre emléktábla és múzeum – Veress Pálné u. 4-6. (hétfő és kedd kivételével naponta 10–17 óráig nyitva)

Dr. Bányai Elemér – Zuboly újságíró, író (Szamosújvár, 1875 aug. 21. – Oblasce-Uzsoki hágó, 1915. április 2.)

Emléktáblája az V. ker. Károlyi Mihály u. 9. Centrál Kávéház emeletén található Ady verssoraival, síremléke a Ke-repesi úti temetőben, valamint a róla elnevezett utca a XVI. kerületben.

Értelmiségi szülők gyermeke. A Kolozsvári Egyetem bölcsészeti szakán szerzett magyar-francia szakos tanári oklevelet és bölcsészdoktorátust. Már tanulmányai közben is foglalkozott újságírással, *Zuboly* álnéven főként a Vasárnapi Újságban, a Pesti Naplóban és a Magyar Nemzetben jelentek meg cikkei. Írásaiban az aktuális eseménye-

ken kívül a magyar történelem nagyjai-val, jelentős eseményeivel, kiemelkedő alakjaival foglalkozik.

Megalapítja a Szamosújvári Közlöny hetilapot, kiadja örmény anekdotagyűjteményét. 1904-ben Pestre költözik. Újságíró, aki a történelem, irodalom, sajtótörténet kiemelkedő alakjairól, főváros nevezetességeiről ír. „Budapest köveiről” szóló írásaival elnyeri az olvasókon kívül a századelő szakmai megbecsülését, sőt a legjelesebbek barátságát is. Ady, Krúdy jó barátja.. Ady neki írta a „Négy-öt magyar ösz-szehajol” című versét, és halálakor így jellemezte őt: „Valóban, az én jóságos verekedő embereim közül való volt, ki nagy-nagy válságaim idején egy-egy kötet versemmel hadonászott utcákon és kávéházakban.”

Annak a radikális polgárságnak volt a képviselője, amely a század elején türelmetlenül sürgette az új Magyarországot, félelem és megalkuvás nélkül ostromozta a konzervativizmust és a reakciót.

Az első világháborúban főhadnagyként a kárpáti harcokban esett el.

Fontosabb önálló művei:

Lisznyai Kálmán (Kolozsvár, 1900), Örmény anekdoták (Szamosújvár, 1903),

A Pesti Hírlap harminc éve (1908), A Pesti Napló 1848-1908 (1908).

Folytatjuk

Örmény vonatkozású emlékhelyek Budapesten

(6. rész.)

VI. kerület

Ady Endre portrészobor a Liszt Ferenc téren (bronz, 1960, Csorba Géza műve)
Emléktábla a Liget szanatórium falán (2000), Benczúr u. 45. és a 47. szám alatt (1989)

Visky János zeneszerző emléktábla a Ze-neakadémia I. emeletén a folyósón.

Lázár Vilmos aradi vértanú emléktáblája a MÁV Andrassy út 73., vagy 75. szám alatti székház földszinti lépcsőház hátsó falán volt látható.

A tábla szövege:

„Lázár Vilmos ezredes, aradi vértanú, az Első Magyar Középponti Vasút főpénztárnokának emlékére.

A 13 aradi vértanú halálának 150. évfordulóján állíttatta a MÁV Rt. és a Keresztény Vasutasok Egyesülete. 1999. október 6.”

*

VIII. kerület

Corvin köz: Pongrátz Gergely emléktábla

1956-ban nagy harcok dúltak itt. Sok bátor pesti lány és fiú úgy gondolta, hogy helyállásával elkergetik az oroszokat és velük együtt a kommunistákat. Sokan harcoltak itt, és főparancsnokuk a magyarörmény **Pongrátz Gergely** volt, akinek fiútestvérei is itt harcoltak.

Pongrátz Gergely Szamosújvárt – az örmények alapította erdélyi városban – született 1932-ben, a város polgármestere fiaként. Huszonnégy éves korában már pesti forradalmár volt. A forradalom leverése után, 1957-ben elhagyta az országot, különben kivégezték volna, mint sok harcostársát.

Először Bécsben, aztán Genovában, később New Yorkban telepedett le. 1990-ig vagongyárban dolgozott. Közben

1957-ben, Chicagóban megválasztják a Magyar Szabadságharcosok Szövetsége alelnökének, ahol az elnök Király Béla volt. 1982-ben Chicagóban kiadta a *Corvin köz 1956* c. könyvet, melyet 1982-ben Magyarországon is kiadtak. A nagy sikerre való tekintettel 1992-ben második kiadást ért meg a könyv.

1990-ben látogatott haza először Magyarországra, akkor, amikor mások is úgy gondolták, új élet kezdődik az országban. 1991-ben már Budapesten élt.

Elnöknek választották a Magyarok Világszövetségében, tiszteletbeli elnöknek az 56-osok Szövetségében. 1997-ben a tüntetés a magyar földért során rendőri atrocitás következtében megsérült.

Megalapította a Pesti Srácok Alapítványt, és tevőlegesen részt vett 2004-ben a Jobbik Magyarorszáért alapításában is.

Később – mert Budapesten nem engedték – leköltözött Maris-pusztára – Kiskunmajsa mellé, és megalapította az *1956 múzeumot*. Itt nyári táborokat szervezett a fiatalság számára. Ezt a szép hagyományt testvére Ödön is folytatja a mai napig. Kiskunmajsán halt meg 2005. május 18-án. A Szent István Bazilikában ravatalozták fel, majd május 28-án lelki üdvéért búcsúztató szentmisét mutattak be. Ezt követően gyászmenet kíséerte koporsóját a Corvin közbe, ahol a déli harangszó után bajtársi búcsúbeszéd hangzott el. Földi maradványait május 29-én, du. 15 órakor helyezték végső nyugalomra Kiskunmajsán, az általa épített '56-os Kápolnában a szülővárosából származó anyafölddel együtt.

A Józsefvárosi Örmény Önkormányzat rendszeresen koszorúzza emléktábláját a Corvin-közben, október 23-án.

Margittai Gábor (Nagybecskerek)

Kátrányföld

*Százhatvan éve vésődött Arad a nemzeti emlékezetbe
Tizennégy évet „élt” a becskerei Kiss Ernő-szobor*

(2., befejező rész.)

Kiss Ernő innen került Katalinfalvára (Kátrányföldre), majd 1872 októberében végső nyughelyére, a Nagybecskerek közelében fekvő Elemér templomába, amelyet még maga Kiss építtetett a szabadságharc előtt.

Haynau ugyanis nem elégedett meg a törvénytelen kivégzésekkel – a halottakon is bosszút akart állni. „A középkor rút hagyománya, hogy a vesztőhelyen ott marad a hóhér s árulja a halottakat. [...] Hiteles adatok szerint Vécsey holttestéért 50 arany, Damjanichéért és Láhneréért 600 forint, Leiningenért 13 arany, Dessewffyért 500 forint járt ki a bakó-nak” – írja Gracza György Az 1848–49-iki magyar szabadságharc története

című munkájában. Dessewffy testét a felbérelt sírásók egyszerűen kettévágták, hogy beleférjen a ládába, amelyben felvidéki birtokára, Margonyára szállították, ahol ma is nyugszik. Leiningen-Westerburg Károlyt molnárcsónakon vitték át a Maroson, s a még általa kijelölt

négy tölgy között temették el, később a borosjenői családi kriptába helyezték át. Damjanich és Láhner napokig utaztatott, oszlásban lévő testét a pusztán hantolták el közös sírban, a hozzátartozók kérésére úgy, hogy „egyetlen megbízható em-beren kívül ne tudja senki sem”. Aulich, Knezic, Nagysándor József, Török és Poeltenberg maradványai 1932-33-ban,

az aradi nagy árvízét követően kerültek elő bitófájuk szilánkjaival egyetemben – s feltehetően már soha nem lesz meg

a tizenhárom honvédtiszt előtt kivégzett Ormai Norbert, majd az utánuk agyonlőtt Kazinczy Lajos és felakasztott Ludwig Hauk teteme.

Tehát csak Kiss Ernőnek és Dessewffynek jutott osztályrészül a személyes, családi végtisztesség – a többiek ma is az aradi emlékoszlop alatti kriptában nyugszanak, ahová 1974-ben gyűjtötték össze őket. A tizenhármak 1918-ig kincsként rejtegetett ereklyéinek, relikviáinak, évekig tartó kalapozásokból emelt szobrainak talán még mostohább sors jutott. Sem a szerbek, sem a románok, sem a szlovákok nem felejtenek.

– Feltehetően jó szándékú tévedésről, nem történelemhamisításról van szó – csóválja a fejét Bozsidar Vorgics igazgató, amikor azt fi tatjuk az egyik tőrök kori kiállítóteremben, miért hívják Nagybecskereket Zrenjaninnak a XVI–XVII. századi állapotokat rögzítő térképeken, amelyeken az etnikai diagramok minden forrásmegjelölés nélkül jeleznek abszolút szerb többséget a színmagyar városokban is. De az tagadhatatlan, hogy már ekkor szerbek adták Zrenjanin lakosságának többségét, és ez nem is változott a történelem folyamán – oldja fel a képtelenséget Vorgics úr, akinek a demográfia a szakterülete.

Ami manapság változik Becskereken, a szerbség összetétele. Jóllehet az 1910-es népszámlálás szerint a 26 006 lakosból még 9148 magyar, 8934 szerb, 6811 német, 456 szlovák és 339 román nemzetiségű

Örmény vonatkozású emlékhelyek Budapesten

(7. rész)

Az összeállítást készítette: Dr. Kelemenné Csíkszentgyörgyi-Ficzus Margit,
Szücs Enikő, dr. Issekutz Sarolta és Zakariás Enikő

IX. kerület

Dr. Patrubány Gergely (Erzsébetváros, 1830.– Bp., 1891. jún. 3.)

orvos, a főváros első tiszti főorvosa.

Emléktáblája a Vámház krt. 13. sz. ház falán.

Orvostudományi oklevelét a pesti egyetemen szerezte 1856-ban. 1857-ben sebész-mesterré képesítették. Egy ideig Bécsben tanult tovább. 1862-ben Pesten egy.-i magántanár, 1864-től a Császárfürdő főorvosa, 1867–69-ben a tífuszkórház főorvosa, 1873-tól 1889-ig Bp. főváros tiszti főorvosa. 1870-től a Közegészségügyi Tanács tagja. Nagy érdeme, hogy behatóan foglalkozott a pincelakások kérdésével, a gyermekhalandósággal és az egészséges település feltételeivel. Ezenkívül több kórtani kérdést is tanulmányozott.

Kabdebó Gyula fővárosi műszaki tanácsnok emléktáblája az Üllői út 119. számú ház falán.

X. kerület

Örmény utca

Az örmények indoeurópai eredetű, örmény nyelvet beszélő nép. Keresztény vallásúak, 301-ben Arméniában tették először államvallássá a kereszténységet, de a 6. század elején elszakadtak a nyugati (latin) egyháztól.

Magyarországon a középkortól élnek örmények, az első nagyobb közösség Esztergomban a 13. században jött létre. A 17. század második felében I. Apafi Mihály fejedelem hívására Moldvából és Lengyelországból érkeztek nagyobb

örmény csoportok Erdélybe. A 18. század végére kialakult a két legjelentősebb örmény központ: Szamosújvár és Erzsébetváros.

A gazdagodó örmény vezető réteg egyes tagjai nemességet kapva (vagy vásárolva) a magyar arisztokrácia sorába emelkedtek. A 19. század végén és a 20. század elején a magyar városokban letelepedett örmények nagy része asszimilálódott. A beolvadási folyamatot az örmény értelmiség egy része igyekezett megállítani. *Szongott Kristóf* Erdélyben kiadta az első (magyar nyelvű) magyarországi örmény folyóiratot Arménia címmel, majd javaslatára Szamosújváron örmény múzeum nyílt 1909-ben.

1920-ban megalakult a *Magyarországi Örmények Egyesülete*. A bécsi mechtaristák segítségével 1922-ben *Örmény Katolikus Egyházközösséget* szerveztek.

1970-es évek elején után *Kádár Dániel* mechtarista lelkész az Orlay utca 6. szám alatti villához kápolnát építtetett, s ugyanott múzeumot is létesített.

1952-ben megszűnt az örmények egyesülete.

1987-ben megalakult az Arménia magyar-örmény baráti kör, amelyből 1992-ben létrejött az *Arménia Népe Kulturális Egyesület*.

1994-95-ben alakultak az örmény kisebbségi önkormányzatok, csúcshelyként létrejött az *Országos Örmény Önkormányzat*, valamint a *Fővárosi Örmény Önkormányzat*.

1997-ben létrejött az *Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület*, amely

összefogja az erdélyi örmény származású közösség tagjait. Célja az identitásörzés, az örmény kultúra és a hagyományok ápolása, az örmény szertartású római katolikus vallás megőrzése. Az *EÖGYKE* 1997-től havonta adja ki kulturális folyóiratát, amely a www.magyarorromeny.hu

honlapján is olvasható, valamint ekkor indította útnak az *Erdélyi Örmény Múzeum* sorozatot azzal a céllal, hogy az örmény múlt emlékeit, kultúráját és hagyományait megmentse az utókor számára. Eddig 14 kötet jelent meg.

Folytatjuk

Vasárnapi zene

Hagyományteremtő szándék nyilvánult meg abban, amit Szongoth Gábor képviselőtársunk tárt elénk az év utolsó vasárnapján, december 27-én az Orlay utcai templomban. Mise után ugyanis – egy kis türelmet kérve a technikai előkészületekre – zenét vártunk elénk.

Az épp előző nap véget ért karácsonyra hivatkozva ez a zene nem volt más, mint a *Csendes éj* című dal.

A nótát bizonyos Franz Xaver Gruber osztrák zeneszerző szerezte 1818-ban és azon kevés dal közé tartozik, amely elképesztő nemzetközi karriert futott be – és fut be továbbra is. Talán nincs olyan európai és amerikai nemzet, amely ne ismerné, és ne sorolná kedvenc dalai közé (ide értve persze Ausztráliát és egyes afrikai országokat is). *Csendes éj... Stille Nacht, Tyihajaj noc, Silent Night, Cicha noc...* ez szó

A közösség az Orlay utcai templomban

ferencián közölte, hogy a Kaukázusban még most is ötvenezer avar él, elsősorban pásztorok.

Az egyik legfontosabb örmény forrás-som viszonylag új: *Lukácsy Kristóf*: „*A magyarok őselei, hajdankori nevei és lakhelyei*” című könyve, melynek másolatát szintén az itt jelenlévő erdélyi örményektől kaptam, hálásan köszönöm. Gazdag tárháza ez a könyv a ma-gyarság őseinek: szkítákról, dahákról, masszagétákról, hunokról, avarokról és szintén a heftalitákról is ír.

Még egy érdekesség, melyhez szintén köze van az örményeknek: a betlehe-mi három királyok egyikét: *Gáspárt* is örmény nevéből lehet megfejteni. Ő ugyanis az Indus torkolatánál ép-pen kb. Krisztus születésekor uralkodó *Gondaphár* (pártus neve) király lehetett, akinek örmény neve *Gatsapár* volt, ezt a néhai Harmatta János kiváló tudós találta és fejtette meg. A középső betűk elhagyásával kapjuk meg Gáspár

(Kaspar) nevét, ami „kincset őrzőt” jelentett. Feltételezések szerint *Melkhior* (Menyhért) örmény volt *Balthazár* (Boldizsár) pedig szaracén (szerecsen). Az biztos, hogy mind az örmények, mind a pártusok kiváló csillagászok voltak, s így megfejthették a Betlehe-mi Csillag titkát. Gondaphár udvarába jött azután Kr. u. 46-ban Szent Tamás, s ő térítette meg Nyugat Indiában, a mai Kerala állam népét. Ez Indiában ma is majdnem teljesen katolikus tartomány, erről a Magyarországra érkező verbita szerzetes: Madasszeri Sebastian atya is vallott: „Mi sokkal régebbi keresztények vagyunk, mint a magyarok, Kr. u. 50-ben az én őseim már azok voltak”. A szír keresztény egyház liturgiáját követik. Egyszóval a magyarság történetét nagyon sok ázsiai forrásból kutathatjuk és fontos is ez a kutatás, valamint megismert történelmünk publikálása és hirdetése széles körben.

Az udaypuri maharána a nép között

Örmény vonatkozású emlékhelyek Budapesten

(8. rész)

Az összeállítást készítette: *Dr. Kelemenné Csíkszentgyörgyi-Ficzus Margit, Szücs Enikő, dr. Issekutz Sarolta és Zakariás Enikő*

XI. kerület Budapesti Örmény Katolikus Lelkészség és templom, múzeum Orlay u. 6. szám alatt

Az *Örmény Katolikus „Fogolykiváltó Boldogasszony és Világosító Szent Gergely” Lelkészség* 1922-ben jött létre Budapesten. A Trianoni Békediktátum miatt az erdélyi szülőföldjét és az erdélyi örmény közösségeket tömegesen elhagyni kényszerült magyarörménység lelki gondozása, közösségének összetartása, kultúra- és hagyományörzésének biztosítása volt az alapítás indoka.

Kezdetben bérlakásokban kialakított kis kápolnák szolgálták a célra: IX. ker. Ráday u. 11–13., Andrássy út 52., V. ker. Teleki Pál u. 8., majd az V. ker. Semmelweis u. 9. II. emeletén az ugyancsak bérlakásban kialakított lelkészség és kápolna, egészen 1974-ig.

Az Örmény Katolikus Lelkészség 1957-ben megvásárolta a Budapest XI. ker. Orlay u. 6. szám alatti házas ingatlan fele részét, majd 1971-ben tulajdonközösség megszüntetése jogcímén megszerezte a további fele részt. Ezzel megnyílt a lehetőség saját tulajdonú ingatlanba átköltöztetni a Lelkészséget és egy templomot építeni hozzá.

Kádár Dániel apátplébános elvülhetetlen érdeme, hogy adományok gyűjtésével sikerült megszerezni úgy a tulajdonjog megszerzéséhez, mint a templom építéséhez, az ingatlan teljes átalakításához szükséges pénzalapot. 1975-ben az Esztergom – Budapesti Főegyházmege akkori megyéspüspöke felszentelte

az új templomot, mellyel együtt megnyitották a hosszú évtizedek óta a hívek és jogi személyek adományaiból, valamint vásárlásokkal beszerzett örmény egyházi és világi műtárgy együttesből rendezett, a lelkészség épületének II. emeletén kialakított múzeumot. A lelkészség épületében található műtárgy együttest a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal 2002-ben védetség alá helyezte, közgyűjteménnyé nyilvánítása megtörtént. A múzeum bemutatja az örmény katolikus liturgikus öltözeteket, kegytárgyakat, társegyházak adományait ugyanúgy, mint a több ezer éves örmény kultúra különböző szeletét, valamint a hazai magyarörmények, az erdélyi örménység családi adományait, okleveleket, örmény kódexeket stb.

A Lelkészség magasföldszinti része a hazai katolikus örménység közösségi rendezvényeinek színtere volt és jelenleg is az. Itt tartjuk örmény katolikus liturgiánk szerinti búcsúnapi ünnepi szentmisék utáni agapékat (szeretetvendégséget) és itt emlékezünk az örmény genocídium áldozataira évente az emléknapi (április 24.) körüli napok egyikén. A templom és plébánia kiállítások és hangversenyek, filmvetítések, kulturális műsorok színtere volt és jelenleg is az, amely a hazai örmény katolikusok összefogását és örmény kulturális identitásának megőrzését hivatott szolgálni. A hazai örmény katolikusok lelki gondozásában korábban szerepet vállalt a bécsi Mechitarista (örmény katolikus) Szerzetesrend is.

Az Örmény Katolikus Lelkésztség élére 2007 óta Fülöp Ákos, örmény származású adminisztrátor plébános került kinevezésre, aki kettős rítus szerinti felhatalmazás alapján végzi egyházi és közösségi szolgálatát.

A hazai örmény diaszpóra, az örmény katolikus magyarörmények ugyanúgy, ahogy az 1239-ben Aniból elűzött őseik, a XX. század eleji menekülés után is létrehozták azonnal hitéletük színterét és megszervezték közösségüket, amelyhez azóta is ragaszkodnak. A hazai magyar anyanyelvű erdélyi örménység örmény katolikus egyházi és világi identitásörzésében a 85 évvel ezelőtt alapított Örmény Katolikus Lelkésztség elévülhetetlen érdemeit szerzett – különösen az 1988-ban elhunyt Kádár Dániel apátplébános sok évtizedes tevékenysége alatt –, amely méltóvá tette, hogy 2007-ben a Magyar Művelődési Intézettől elnyerje a „Pro Cultura Minoritatum Hungariae” díjat. Lelkésztség székházánál 2009-től fehér márványtábla – Szilasi László kőfaragó mester munkája és Domonkos Béla érdi szobrászművész bronz medalionjai – őrzi Kiss Ernő és Lázár Vilmos aradi vértanú, Czetz János 48-as tábornok, valamint Pongráz Gergely '56-os hős emlékét.

*

Pattantyús-Ábrahám Géza (Selmecbánya, 1885. dec. 11–Bp., 1956. szept. 29.): gépészmérnök, egyetemi tanár, az MTA I. tagja (1945–49; 1953), Kossuth-díjas (1952), dékán

Mellszobra a Műszaki Egyetem Budafoki úti bejáratán keresztül megközelíthető **szoborparkban** található. Erdélyi örmény nemesi családból származik.

A **József Műegyetemen** gépészmérnöki oklevelet (1907), műszaki doktori oklevelet (1912), magántanári képesítést

(1921) szerzett. A műszaki tudományok doktora (1952), a *Magyar Tudományos Akadémia* levelező tagja.

Egy hosszabb külföldi tanulmányúttól eltekintve, az oklevele megszerzésétől kezdve élete végéig a Műegyetemen tanított. Oktatási – és szakmai – tevékenysége igen széleskörű volt: az elektrotechnikától a gépszerkezettanon és az emelőgépeken át a vízgépekig terjedt. Utoljára a *Vízgépek Tanszékét* vezette.

A hallgatók szerették az előadásait. Akár alapozó, akár szaktárgyat adott elő, mindenkor a mérnöki szemléletet hangsúlyozta, vagyis azt, hogy a feladatot lehetőleg a legcélszerűbb műszaki kivitelben és egyben a legkisebb költséggel kell megoldani. „A gépek üzemtana” c. tankönyve 14 kiadást ért meg.

Szívügyének tekintette a mérnökök szervezett továbbképzését. Az 1931-ben egy mérnökkongresszuson „A mérnökök nevelése és képzése” címmel tartott előadásának hatására országszerte megindult tanfolyamszervezés meghozta az eredményt: 1939-ben minisztériumi jóváhagyással létrejött Európa első mérnöktovábbképző intézete.

Jelentős eredményeket ért el a szárnylapátos vízgépek, a csillapított folyadékklengések és a pneumatikus anyagszállítás terén. Világszerte elterjedt a dugattyús szivattyúk légüstjének méretezésére kidolgozott eljárása („*Pattantyús módszer*”). Egyetemi működése mellett 1909–30 között magánmérnöki tevékenységet is folytatott: több kisváros villamosítását tervezte és vezette, foglalkozott a hajdúszoboszlói földgáz hasznosításával, felvonó berendezéseket tervezett és részt vett a Ganz- és MÁVAG-szivattyúk és egyéb vízgépek kialakításában, valamint az 1930–40-es években – szakértőként – a különböző

szivattyútelepek építésében. Előadásainak anyagát számos jegyzetben és tankönyvben adta közre: 36 szakkönyve és több mint száz műszaki tanulmánya, ill. mérnökneveléssel foglalkozó cikke jelent meg. Szerkesztette a Gépészeti Zsebkönyvet, melyet a Magyar Mérnök és Építészeti Egylet aranyéremmel jutalmazott (1937). 1952-ben Kossuth-díjat kapott.

Úttörő munkájának elismeréséül utóbb az 1960 óta megjelenő Gépészmérnökök és Villasmérnökök Zsebkönyvét róla nevezték el. Szerkesztette a Technika és a Magyar Technika c. folyóiratokat (1928–54), a Műegyetemi Közleményeket és még számos más kiadványt. 1957-ben a Gépipari Tudományos Egyesület Pattantyús-Ábrahám Géza-emlékérmét alapított.

Szakmai érdeklődése mellett nagy zenebarát hírében állt. A műegyetemi zenekar karnagya és zongoristája volt, de az volt a híre, ha valaki hiányzott a zenekarból, akkor ő ült be a helyére.

*

Puskás Tivadar utca

Puskás Tivadar feltaláló (Gyergyóditró, 1845–Budapest, 1893)

Tanulmányait a Theresianumban végezte, majd Londonba ment, ahol egy

vasútépítő cég szolgálatába lépett. Ennek a képviselőjében vezette az 1870-es években a magyar északkeleti vasutak építését, majd 1875-ben az Egyesült Államokba ment. Megvette a Colorado államban felfedezett ezüstbányákat.

1877-ben New-Yorkban megismerkedett *Edison*nal, akinek munkatársa volt 1886-ig, és képviselte annak ügyeit Európában.

Puskás Tivadar agyában született meg a gondolat, hogy az 1876-ban *Graham Bell* által feltalált telefon felhasználásával telefonközpontot alakítson ki. 1879-ben berendezte a párizsi telefonközpontot, és annak első igazgatója volt. Ott mutatta be 1881-ben másik találmányát, a vezetékes rádió őst, a telefonhírmondót. (A két találmány – a telefonhírmondó és a telefonközpont világhírűvé tette Puskás Tivadar nevét.)

1883-ban visszatért Magyarországra és átvette a Ferenc bátyja által 1881-ben megnyitott pesti telefonhálózatot.

1887-ben bevezette a telefonközpontok fejlődésében korszakalkotó multiplex kapcsolószekrényeket, amelyeknek lényege, hogy egy kezelő bármely előfizetőt a többi előfizetővel kapcsolni tudja.

Folytatjuk

Felhívás

2010. második felében az EÖGYKE szeretné megjelentetni a 2000-ben kiadott *Gudenus János József: Örmény eredetű magyar nemesi családok genealógiája* c. könyvét javított, bővített kiadásban. Kérjük kedves olvasóinkat, hogy a hiányzó, vagy téves adatok javítását mielőbb, legkésőbb 2010. március 31-ig megküldeni szíveskedjenek akár Gudenus János József (e-mail: gudenusjj@gmail.com; postacím: 1211 Budapest, Kiss János altbgy. u. 61. fszt. 1.; telefon: Ady Endre Emlék-múzeum, szerdától–vasárnapig, 10–17 óráig 337-8563; mobil: 06-20-515-9725 /este), akár az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület (postacím: 1251 Budapest Pf. 70., e-mail: magyar.ormeny@t-online.hu) címére.

Szerkesztőség

Örmény vonatkozású emlékhelyek Budapesten

(9. rész)

Az összeállítást készítette: Dr. Kelemenné Csíkszentgyörgyi-Ficzus Margit,

Szüics Enikő, dr. Issekutz Sarolta és Zakariás Enikő

XII. kerület

Hollósy Simon festőművész (Máramaros-sziget, 1857 – Técső, 1918)

Az örmény család eredeti neve Korbuly (Holló) volt, amelyet a szabadságharc idején változtattak Hollósyra.

A nagybányai művésztelep alapító mestere. Münchenben tanult, majd ott nyitott híressé vált magániskolát, amelyet 1896-tól nyaranta Nagybányára, 1902 után Técsőre vitt. Pedagógusként hatása felmérhetetlen, növendékei közé tartozott *Réti István* és *Thorma János* is.

Művészete három szakaszra osztható. Korai periódusában finom naturalista életképeket és portrékat festett (*Tengerihántás, 1885*).

A kilencvenes években, különösen a nagybányai időszakban a plein air festészet problémája foglalkoztatta. Ekkor kezdte festeni a soha be nem fejezett *Rákóczi-induló* kompozícióját, amelyet egész életében variált, s amelyhez számos vázlatot készített.

Késői korszakában az impresszionizmus bontott ecsetkezelését a realista tájszemlélettel egyesítette. Ekkor, 1916-ban festette remekét, késői *Ónarcképét* (a kép a Magyar Nemzeti Galériában látható).

A XII. kerületben utcát és teret neveztek el róla.

*

Batári Ferenc művészettörténész, muzeológus (Budapest, 1934 – Isztambul, 2005) 1957-ben az ELTE-n szerzett muzeológusi oklevelet. 1958-tól az Iparművészeti Múzeum munkatársaként először a textilgyűjtemény, majd a bútorgyűjtemény vezetője lett. A műfaj, amelyet pályája kezdetén

szakterületének választott, a bútorművészség volt, beleértve a belső terek művészi igényű kialakítását is. Az egykori hazai enteriőrök fennmaradt tárgyi emlékeinek számba vétele fordította figyelmét a régi keleti szőnyegek felé. Az érdeklődés – főként szakértelemmel párosulva – kivételes vonzalommá mélyült.

Publikációi komoly nemzetközi figyelmet keltettek. Rangos külföldi intézmények vezetői gyakran és szívesen hívták és kérték fel őt előadások megtartására, ismereteinek átadására. Ha tehetette, elfogadta e kiténtető meghívásokat. Élt az alkalmakkal azért, hogy a hazai múzeumok, gyűjtemények anyagát külföldön bemutathassa, és a szakma tudós művelőivel megismertethesse.

Legnagyobb sikerű, s talán a legemlékezetesebb kamara kiállítását „*Brit iparművészeti Múzeumban*.” (A hazai tájakon, a „magyar glóbuszon” túl, legszívesebben Törökországban és Angliában – Isztambulban és Londonban – tartózkodott.)

Rendhagyó feladatai – amelyek nem a múzeum (ok) falain belül zajlottak – közül fontos megemlíteni a különböző nagyhírű műemléképületek termeinek történelmi rekonstrukcióit, például a *Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem kutató-könyvtárát, a köztársasági elnöki rezidencia reprezentatív termeinek kialakítását a budai Sándor palotában.* (E munkájának elismeréseként a Magyar Köztársaság Érdemrend lovagkeresztje kitüntetéssel vehette át 2002. augusztus 20-án.)

Erdélyi örmény származására mindig büszke volt. Az Erdélyi Örmény Gyöke-

rek Kulturális Egyesület megalakulásától kezdve szakmai tanácsaival segítette az erdélyi és hazai örmény műtárgyak megmentésének ügyét. Sokat tevékenykedett az Orlay utcai örmény katolikus plébánia műtárgyainak múzeumba rendezése érdekében már Kádár Dániel apátplébános idejében.

2008. szeptember 24-én, Isztambulban bekövetkezett halálának 3. évfordulóján, **a XII. kerületi Polgármesteri Hivatal emléktáblát avatott a Hollósy Simon utca 4. szám alatti ház falán.**

*

Farkasréti temető

Az 1894-ben megnyitott **Farkasréti temető** Budapest és Magyarország egyik legjelentősebb sírkertje. Több nevezetes magyar személy nyugszik itt, mint a kolozsvári *Házsongárdi temetőben* és a budapesti *Kerepesi úti temetőben* együttvéve. A Farkasréti temető rangját páratlan természeti környezeti fekvése, több száz kimagasló jelentőségű személy itteni eltemetése, valamint a *Tabáni* és a *Vízivárosi temető* megszüntetése alapozta meg.

A Kerepesi úti temetőt 1952. szeptember 30-a után lezárták, majd 1956 májusában *Nemzeti Sírkertté* nyilvánították. Farkasrét értéke, rangja fokozatosan nőtt, végül helyet cserélt a Kerepesi úti temetővel a fővárosi temetők szimbolikus hierarchiájában.

1952-től Farkasrét fogadott be szinte mindenkit, aki 1948 előtt fontos pozíciót töltött be: a régi politikai, egyházi, gazdasági és katonai elit, valamint a tudós- és művészvilág első számú fővárosi temetkezési helyévé vált.

Farkasrét a hatvanas-hetvenes években lett a legfontosabb fővárosi elíttemető, nagymértékben megnőtt az ide temetett kiválóságok száma: tudósok, egyházi személyek, sportolók, művészek pihennek a

„Művészarcellá”-ban. (A temető hivatalosan máig köztemető.)

Az erdélyi örmény származású hírességek közül itt lelt végső nyughelyet

Agárdy Gábor színművész, **Issekutz Béla** orvos, gyógyszerkutató, akadémikus és **Kolozsvári Grandpierre Emil** író.

*

XIV. kerület

Kacsóh Pongrác zeneszerző (Budapest, 1873 – Budapest, 1923)

Főgimnáziumi tanárként a Kolozsvári Egyetem pályadíjával jutalmazták az elektromos rezgésekről írt értekezését. Pedagógiai munkáját országos hírű zeneszerzőként sem adja fel. Öt évvel a *János vitéz* bemutatója után iskolaigazgató lesz Kecskeméten. 1912-ben a fővárosba hívják: itt, mint tankerületi főigazgató működik.

Tudományos munkássága mindig a zenével kapcsolatos. Megírja a zene fejlődéstörténetét, majd az összhang kérdéseiről közöl tanulmányt. A *Zenevilág* c. folyóiratnak 1905 decemberéig felelős szerkesztője volt. Zeneszerzőként is igen tevékeny. Daljátékai: *János vitéz*, *Csipkerózsika*, *Rákóczi* (daljáték, 1906), *Mary-Ann* (operett, 1908). Hagyatékában maradt *Dorottya* c. operája (Szeged, 1929).

Munkásságából messze kimagaslik a *János vitéz* (1904) zenéje. Kacsóh dallamformálásában a magyaros műdal legjobb hagyományaira támaszkodik. Letisztítja róla a felesleges sallangot, kerüli a híg érzelmességet, az olcsó és népi hangvételünktől oly idegen szentimentalizmust. Egyszerűsége, megkapó, jól énekelhető, tiszta dallamvonalra törekszik. A János vitéz példátlan sikert aratott. Kacsóh őszinte, áradó dallamossága, a muzsika magyaros hangzása a közönség széles rétegeit hódította meg.

Budapesten a XIV. kerületben őrzik nevéét és emlékét a róla elnevezett út.